

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2023, c. 9, s. 2: 1513-1542

Hz. Peygamber'e Yönelik "Mecnûn" İthâmının Câhiliye Dilinde Mânâsı
The Meaning of the "Majnun" Accusation Against the Prophet in Jahiliyyah

Zeynep Canan KOÇAK

Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi

İslâmî İlimler Fakültesi, Hadis ABD,

Assistant Professor Doctor, University of Aksaray,

Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith

z.canankocak@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1693-6132

DOI: 10.47424/tasavvur.1365405

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 24 Eylül / September 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Kasım / November 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Koçak, Zeynep Canan. "Hz. Peygamber'e Yönelik "Mecnûn" İthâmının Câhiliye Dilinde Mânâsı". *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/2 (Aralık 2023): 1513-1542. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1365405>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

Hz. Peygamber'in tevhid mesajını dile getirmesi, kendisine inananların, etrafında kümelenmesiyle sonuçlanmışken muhataplarının çoğunluğundan da tepkiler almasına sebep olmuştur. O, öncelikle söz konusu mesajı ciddiye alınmayarak ya da aşağılanarak vazgeçirilmek istenmiş, zaman içerisinde taraftarının arttığı görülünce daha sert yöntemlerle engellenmeye çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in, ağızından büyüleyici sözler dökülen bir sihirbaz, başkalarından öğrendiği haberleri kendisine vahyedilmiş gibi aktaran bir yalancı, akıl sağlığını yitirdiği için atalar dinine aykırı söylemlerde bulunan ve tedavi edilmesi gereken bir kimse olduğu müşriklerce iddia edilir olmuştur. İşbu makale, bu meyanda müşriklerin Hz. Peygamber'in bir "mecnûn" olduğu şeklindeki iftiralarını ele almakta ve onların bu iddialarıyla ne kastettiklerini anlamaya çalışmaktadır. Müşriklerin söz konusu iddialarını bize haber veren Kur'ân âyetlerinin Türkçeye tercümesi dikkate alındığında çoğu meâlin "mecnûn" kelimesine "delilik" anlamı verdiği görülmektedir. Söz konusu ifadeye câhiliye Araplarının ne anlam yüklediği incelendiğinde ise kelime bambaşka bir anlam kazanmakta, müşriklerin, "mecnûn" ithamıyla kasıtlarının "delilik" ile ifade edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu meyanda çalışmamız, söz konusu ithamın câhiliye Arapları nezdindeki mânâsından yola çıkarak nasıl anlamlandırılması gerektiğine dair bir teklif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, mecnûn, câhiliye, şair, kâhin

Abstract

While the Prophet's articulation of the message of tawhid resulted in the clustering of his followers around him, it also led to reactions from the majority of his interlocutors. At first, he was tried to be discouraged by not taking his message seriously or by humiliating him, and when it was seen that his followers increased over time, he was tried to be prevented by harsher methods. The polytheists claimed that the Prophet was a magician who spoke incantations from his mouth, a liar who reported news he had learned from others as if it had been revealed to him, and a person who made statements contrary to the religion of ancestors because he had lost his sanity and needed to be treated. In this context, this article deals with the slander of the polytheists that the Prophet was a "majnun" and tries to understand what they meant

by this claim. When the translations of the Qur'anic verses that remind us of the allegations of the polytheists are taken into consideration, it is seen that most of the translations give the word "majnun" the meaning of "madness". When we examine the meaning attributed to the expression by the Jahiliyyah Arabs, the word takes on a completely different meaning, and it is understood that the polytheists meant that the word revealed to the Prophet was taught to him not by Allah but by the jinn whom he had befriended.

Keywords: Hadith, The Prophet, majnun, jahiliyyah, poet, seer

Giriş

Kur'ân ve hadisler peygamberlerin, tebliğde buldukları halklar tarafından türlü olumsuz tavırlara maruz bırakıldıklarını aktarır. Şöyle ki peygamberler şiddetli tepkilerle karşı karşıya kalmış, eziyetler çekmiş hatta bazıları canlarından dahi olmuşlardır.¹ Bu olumsuz tutum son peygamber olarak gönderilen Hz. Peygamber'e de reva görülmüştür. Mekkelilerin karşısına ilahî bir mesajla çıkmış olan Hz. Peygamber, bu mesajı atalarından kalma dinî geleneklerine ve sürdürü geldikleri düzenlerine bir tehdit olarak algılayan kavmi tarafından tabîi olarak hoş karşılanmamış bunun yanı sıra bölgenin asabi-yete dayalı kültürünün bir yansıması olarak, Hâşimoğullarından bir peygamber çıkması diğer kabile ya da kollar tarafından hazmedilememiştir.² Hz. Peygamber'in bir peygamber olduğu şeklindeki tebliği, müşriklerin, kendileri gibi yiyip içen, çarşılarda dolaşan birinin peygamber olamayacağı³, Allah'ın bir peygamber gönderecek olsa onu elbette daha şöhret sahibi kimseler içerisinde seçeceği⁴ şeklinde sebepler öne sürmeleriyle reddedilmiştir. Bununla birlikte etrafında toplanan mü'min sayısı arttıkça Hz. Peygamber müşrikler tarafından bir tehdit olarak algılanmaya başlanmış ve onu bu iddiasından vazge-

¹ el-Bakara 2/49; Âl-i İmrân 3/54; el-A'râf 7/60-61, 104-126, 127; Yûnus 10/83; Hûd, 11/91; İbrâhîm 14/6; et-Tâhâ 20/47-76; el-Enbiyâ 21/68; eş-Şuarâ 26/16-51,116, 167; el-Kasas 28/36-37; el-Ankebût 29/24; el-Mü'min 40/23-25; ez-Zuhruf 43/51-54; ed-Duhân 44/17-21; ez-Zâriyât, 51/46, el-Kamer, 54/9.

² Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî, *Sîretü İbn İshâk (Kitâbu's-siyer ve'l-megâzi)*, thk. Süheyl Zekar (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978), 209, 210.

³ el-Furkan, 25/ 20.

⁴ ez-Zuhruf, 43/ 31.

çirmeye, aksi taktirde ortadan kaldırmaya yönelik planlar yapılmaya başlanmıştır.⁵ Bu girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması onları Hz. Peygamber'i itibarsızlaştırmaya yönelik bazı davranışlara itmiş, onun bir yalancı⁶, eski kitaplara dair başkalarından öğrendiği bilgileri kendisine gelmiş vahiy gibi sunan bir müddei⁷, bir sihirbaz⁸ veya bir mecnûn⁹ olduğu söylemleri gündeme gelmiştir. Ayrıca bu söz konusu söylemlerin yanı sıra hakaret ve tehditlerle Hz. Peygamber davasından vazgeçirilmeye çalışılmıştır. Dozu gittikçe artan bu tavır sadece sözlü tepkilerle sınırlı kalmamış, işkence ve boykot gibi birçok muamele bizzat Mekkeli hemşehrileri tarafından hem Hz. Peygamber hem de ona inananlar için Mekke'yi yaşanması imkânsız hale getirmiş¹⁰ ve nihayetinde mü'minler vatanlarını geride bırakarak hicrete mecbur kalmışlardır.

Hz. Peygamber'in maruz kaldığı eziyetlerin tümü, konuyu genel olarak ele alan çalışmaların yapılmış olması sebebiyle¹¹ makalemizde konu edilmeyecektir. Buna binaen, makale boyunca, yalnızca müşriklerin söz konusu edeceğimiz ithamını incelemeye çalışmak suretiyle "kendisine Allah tarafından vahyedildiği" şeklindeki tebliğinden dolayı Mekkeli müşrikler tarafından Hz. Peygamber'e yakıştırılan "mecnûn" ifadesi ele alınacaktır. Bu ifadeyle müşriklerin ne demek istedikleri ve Hz. Peygamber'e nasıl bir ithamda buldukları müstakil bir araştırma vasıtası ile anlaşılmasına çalışılacaktır.

Çalışmamız, "mecnûn" kavramının Araplar nezdinde ne mânâyâ geldiğini ve onların bu kavramı Hz. Peygamber'e yönelik kullanırken ne kastettiklerini açıklayabilmeyi amaçladığı için kelimenin sözlük anlamına yer veril-

⁵ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, thk. Suheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996), Riyâd ez-Zirikli, 1/231-232.

⁶ Yûnus, 10/37-39.

⁷ en-Nahl, 16/103-105.

⁸ Yûnus, 10/2.

⁹ el-Hicr, 15/6; el-Kalem, 68/1-2.

¹⁰ İbn İshâk, *Sîre*, 189-196; 229-231.

¹¹ Bk. Dilek Çelenk, *Hz. Peygamber'in Mekke Devrinde Yaşadığı Sıkıntılar* (İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017); Enver Bayram, "Mekke Müşriklerinin Nübüvvet Karşısındaki Tutum ve Davranışları (Mekkî Sûreler Bağlamında)", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/1(Ek Sayı) (2019), 941-961; Selim Özarslan, "Hz. Peygamber'e Yönelik Saygısızlıklar", *Kelam Araştırmaları* 5/ 2 (2007), 64-70.

mekle birlikte Arapların anlam dünyaları ve bu dünyayı bize sergileyen düşünce ve inançlarından da kısmen bahsedilmiştir. Bu meyanda Arapların İslam öncesi yaşamlarını, düşünce ve inançlarını konu edinen eserler çalışmamızın da kaynağı haline gelmiştir. Bunun yanı sıra müşriklerin söz konusu ithamını incelerken, bu husus gerek Kur'ân-ı Kerîm'de yer aldığı gerekse de sahih hadis literatüründe zikredildiği için ilgili âyetler ve tefsirler, rivayet ve şerhler de kaynakçamızda yer almıştır. Yine söz konusu kavramın bölgede var olan diğer geleneklerde de karşılık bulması sebebiyle kısaca da olsa ehl-i kitap kültüründeki anlamından bahseden çalışmalara müracaat edilmiştir.

1. Türk ve Arap Dilinde “Mecnûn” Kelimesi

Günümüz Türkçesinde “mecnûn” kelimesi “cılgın, deli, divâne”, “kendini sevdadan ötürü kaybetmiş”, “tasarrufları hüküm taşımayan, mahcur durumda bulunan akıl hastası” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.¹² Bu sebeple, müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelttikleri “mecnûn” ithamından bahseden âyetlerin Türkçe meallerinde “mecnûn” ifadesinin de çoğu zaman “deli” kelimesiyle karşılandığı görülmektedir.¹³ Oysa câhiliye Araplarının Hz. Peygamber'e yönelttikleri bu itham ile ne demeye çalıştıklarını, nasıl bir iddiada bulduklarını anlamak için kanaatimizce öncelikli olarak söz konusu ifadenin o günkü kullanımı içerisinde tahlil edilmesi gerekmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak dönemin anlam dünyasına, ilgili âyetlerin tefsirlerinde zikredilen malumata ve söz konusu iddiaların geçtiği rivayetlere göz attığımızda “mecnûn” ifadesinin câhiliye Araplarının dilinde sahip olduğu mananın bugün kullandığımız manayla sınırlı olmadığı, ya da daha geniş bir ifadeyle, söz konusu ifadenin, ardında günümüzdekinden farklı bir anlam barındırdığı ve

¹² Şükrü Haluk Akalın vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), 1642; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005), II/1972; Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), III/3102.

¹³ Örnek olarak Zâriyât süresi 39. ve 52. âyetler için bk. Hüseyin Atay, Yaşar Kutluay, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 521-522; İsmail Yakıt, *Semantik Analizli Açıklamalı ve Yorumlu Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020), 578-579; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1980), 587. Bunun yanı sıra “mecnûn” ithamını cinlerle ilişkilendirerek anlamlandırması sebebiyle bk. Abdulkadir Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Tefsirli Meâli* (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2020), 521-522.

dolayısıyla onların Hz. Peygamber'in mecnûn olduğu şeklindeki iddialarıyla kasıtlarının basit bir şekilde delilik yani aklını yitirmişlik olarak ifade edilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Arap dilinde "mecnûn" ifadesinin kökü olan جَرَّ fiiline örtmek, gizlemek (ستر) manalarının verildiği görülür. Örneğin, gecenin karanlığıyla her yeri örtmesi bu fiille karşılanır.¹⁴ Aynı fiilden türeyen جَبِين kelimesinin anne karnındaki çocuk için kullanılması, onun rahimde gözlerden gizlenmiş bir şekilde bulunması sebebiyledir.¹⁵ Üzerinin toprakla örtülmesi sebebiyle defnedilen cenazenin الجَمْتِ ifadesiyle karşılık bulduğu, göğüste saklı durması sebebiyle kalbe الجَمَانِ denilmesi¹⁶, الجَمِيَّةُ'nin kişiyi tehlikelerden setreden bir siper, kalkan, sütre anlamlarında kullanılması¹⁷, الجِنُّ yani cin denilen varlıkların ise gözlerden gizlenmeleri ve insanların onları görememeleri sebebiyle bu şekilde isimlendirilmeleri¹⁸ kelimenin, aslında ve türevlerinde "gizlilik" ifade eden anlamları haiz olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda مَجْنُون kelimesinin ise "aklı gizlenen" kimse için kullanıldığı görülmektedir.¹⁹ Söz konusu karşılık, tabirin Türkçedeki "deli, çılgın" anlamlarında kullanılmasına imkân tanımaktadır. Bununla beraber مَجْنُون kelimesinin aynı zamanda "cinlerden talimde bulunan kişi" anlamında kullanıldığı da ifade edilmektedir²⁰ ki câhiliye döneminde, aşağıda değinileceği üzere, şair-kâhin-arrâfların cinlerle olan ilişki biçimleri dikkate alındığında bu mananın müşriklerin kastıyla daha iyi örtüştüğü anlaşılmaktadır.

2. Câhiliye Araplarının Dünyasında Cinlerle İletişim

¹⁴ Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî'î, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993), 13/92; Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbu'l-lüğâ*, thk. Muhammed 'Avd Mur'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2001), 10/268.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 13/92.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 13/93; el-Ezherî, *Tehzîbu'l-lüğâ*, 10/265-267.

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 13/94.

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 13/95; el-Ezherî, *Tehzîbu'l-lüğâ*, 10/265-266.

¹⁹ Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412), 205.

²⁰ İsfehânî, *el-Müfredât*, 205.

Câhiliye dönemini incelediğimizde “cinlerden talimde bulunmak” yani insandan farklı boyutta kabul edilen bu varlık türüyle iletişime girmek bazı insanlara has olmakla beraber gayet kabul edilebilir bir vakıa olarak karşımıza çıkar. Zira Arap kültüründe varlık, birbirinden bağımsız âlemlerden meydana gelmemektedir ve aralarında bir geçişlilik, bir hareket söz konusudur. Birbirine ilişkili bu âlemlerin en sonuncusu ve en mükemmeli insanın var olduğu âlemdir ve bu düzlemde yaşayan insanla diğer âlemdeki varlıklar arasında bağlantı kurulması Arap zihninde gayet muhtemel bir durumdur.²¹

İslam öncesi Arap düşüncesinde yukarıdaki mantaliteden kaynaklı olarak âlemler arasında aşılmaz sınırlar söz konusu olmadığı için cinler yer ve göğü birbirinden ayıran sınırları aşarak gayba muttali olma, gizli olanları öğrenme ve onları insanlara haber verme yetisine sahip kabul edilmekteydiler.²² Onların bu düşüncesi cinlerin/şeytanların göklerden haber çalmaları şeklinde ifade edilir ve biz bu düşüncenin izlerini Kur’ân’da buluruz. Cin sûresinde, cinlerin haber almak amacıyla göğü yokladıkları fakat gayba dair bilgileri edinmelerinin engellendiği ifade edilmektedir.²³ Aşağıda, kâhinlerle ilgili kısımda daha ayrıntılı bir şekilde de görüleceği üzere cinlere yönelik bu kısıtlanmanın sebebi, kaynaklarda, artık yeni bir peygamberin gönderilme vaktinin yaklaşmış olması şeklinde açıklanmaktadır. Bununla beraber, cin veya şeytanların göklerden haber çalmalarına dair anlayış rivayetlerde de karşımıza çıkar ve bunun Arap zihninde nasıl algılandığı hususunda kısmen de olsa bize fikir verir. Söz konusu rivayetlere göre, Allah bir konuda hüküm verdiği vakit o hüküm en üst mertebedeki meleklerden en alt mertebedeki melekler kadar ulaştırılır. Dünya semasına yakın olan en alt mertebedeki melekler söz konusu hükümden haberdar olurken oraya yakın olan şeytanlar da onu duyarak öğrenirler.²⁴

²¹ Nasr Hâmid Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı -Metin Anlayışımız ve Kur’ân İlimleri Üzerine-* (Ankara: Kitabiyat, 2001), çev. Mehmet Emin Maşalı, 60.

²² Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 56; Faruk Çiftçi, “Arap Geleneğinde Şair ve Cin İlişkisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 13 (Güz-2002), 317.

²³ el-Cin, 72/ 8-9.

²⁴ Buhârî, “Tefsîru’l-Kur’ân (Hicr)”, 192; “Tefsîru’l-Kur’ân (Sebe)”, 285.

Cinlerin gayba dair bilgiler edinebilecekleri inancı, bunun yanı sıra Arap mantalitesinde insan ve cinlerin bağlı bulunduğu âlemlerin birbirine yakın kabul edilmesi ve bu iki varlık türünün birbiriyle irtibat kurabileceğinin düşünülmesi bu irtibata konu olan insanların da diğerlerinden farklı vasıflara sahip insanlar olarak bilinmeleriyle sonuçlanmaktadır.²⁵ Bu özel nitelikli insanlar karşımıza kâhinler, şairler, arrâflar olarak çıkmaktadır.

Nasr Hâmid Ebû Zeyd'in ifadesiyle Araplar cinlerin dünyasını da aynen kendi dünyaları gibi tasavvur etmektedirler. Kendileri çölde kabileler halinde yaşayan Araplara göre cinler de aynı şekilde kabileler halinde vadiye yaşamaktadırlar ve bu vadi Abgar Vadisi diye isimlendirilmektedir. *Abgar cini gibiler* ifadesi *Lisânu'l 'Arab* müellifinin de naklettiği gibi onların dilinde darb-ı mesel haline gelmiştir.²⁶ Cinlerle irtibat kurmak, onlarla uzun uzun diyaloglara girmek hiç de garipsenen bir mesele değildir. Bu varlıkların insanların hayatlarındaki yerleri yalnızca bir iletişimle de sınırlı kalmamıştır. Şöyle ki bu varlıklarla aşk yaşadıklarına, onlarla evlendiklerine, bu evliliklerinden çocuklar dünyaya getirdiklerine ve hatta bazı kabilelerin bizzat bu evlilikler sonucu dünyaya gelen nesillerden ortaya çıktığına dair çeşitli kabulleri mevcuttur.²⁷ Onlarla kurulan sıkı muhabbetin konu edildiği bu gibi anlatılar²⁸, biz çoğu zaman eğlenceli birer fantastik tür örneği olarak algılasak da, o dönem Arabının gerçek hayatının bir parçasıdır. Bununla birlikte onların yaşamının bir gerçeği olan bu olgu kültürel hayatlarına yansdığı gibi dinî hayatlarına da

²⁵ Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 56; Çiftçi, "Arap Geleneğinde Şair ve Cin", 317.

²⁶ Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 56.

²⁷ 'Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhız, *el-Hayevân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), 6/418-419.

²⁸ Tümüyü cinlerle bir kısım insanların ilişkilerine tahsis edilen ve bolca ilginç örnek içeren bir eser olması hasebiyle bk. Aḥmed b. 'Abdumelik b. Aḥmed b. Şuheyd el-Eşca'î el-Endülüsî, *Risâletu't-tevâbi' ve'z-zevâbi'*, thk. Buṭrus el-Bustâmî (Beyrut: b.y., 1416/1996). Ayrıca bk. Câhız, *el-Hayevân*, 418-427; Mustafa Sâdık b. Abdirezzak er-Râfî, *Târîhu âdâbi'l-'Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, ts.), I/235; Çiftçi, "Arap Geleneğinde Şair ve Cin", 319-323.

yansır ve bu doğrultuda İslam öncesinde olduğu gibi İslam sonrası dönemde de kendisini gösterir.²⁹

2. 1. Kâhinler

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Arapların yaşamlarının bir parçası olan cinlerle iletişim söz konusu edildiğinde özellikle üç grup dikkat çekmektedir: Kâhinler, arrâflar ve şairler. Burada öncelikli olarak kehânet ve kâhinler üzerinde duracağız.

Arap zihninde fal tutan, yıldızlara bakarak gaybdan haber veren ya da bunun dışındaki herhangi bir yolla³⁰ bilicilik yapan kişilere genel olarak “kâhin” adı verilmektedir.³¹ Kehânet ise “sezgi veya bir tür ilhamla yahut bazı işaretlerin yorumuyla ileride meydana gelecek olayları önceden görme ya da

²⁹ Nasr Hâmid Ebû Zeyd’in ifadeleriyle “Arap anlayışında şiir ve kehânet olgusunun cinle olan irtibatı ve bunlarla bağlantılı olan insanın cinle ilişki kurabilmesinin mümkün olduğu şeklindeki Arap inancı dini nitelikli vahiy fenomeninin kültürel temelini oluşturur. İslam öncesi Arap kültürünün bu düşüncelere sahip olmadığını düşündüğümüzde vahiy fenomenini kültürel açıdan algılamamız imkânsızlaşır. Zira bu düşüncenin nakli ve fikri oluşumunda insan cin ilişkisine dair söz konusu kanaatin kökleri bulunmadığı takdirde bir Arap’ın kendisi gibi bir insana gökten melek indiğini kabul etmesi de mümkün olamazdı. Cinin şaire hitapta bulunup ona şiirini ilham ettiğine, falcı ve kâhinlerin de bilgilerini cinlerden aldıklarına inanan bir Arap bir insana gökten vahiy getiren meleği tasdik etmeyi saçma bulmaz. Bu yüzden Kur’ân’ın çağdaşı olan Araplardan vahiy fenomeninin bizzatlı kendisine yönelik bir itiraz geldiğine tanık olmuyoruz. Onların itirazları ya vahyin muhtevasına veya kendisine vahiy gelen şahsa yöneliktir keza Mekkelilerin yeni metni yani Kur’ân’ı şiir olsun kehânet olsun o günün kültüründeki bilinen metinler seviyesine indirgeme gayretlerini de buna bağlı olarak anlayabiliriz”. Bk. Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 56-57.

³⁰ Kâhinlerin fe’l, yıldızlar, ok çekme, iyâf ve zecr, remil, tark, arâfe, kıyâfe gibi yöntemleri hakkında bk. Feyza Betül Köse, *Kâhin* (İstanbul: Endülüs, 2018), 62-87.

³¹ Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Mahmûd b. Ahmed b. Hacer el-’Askalânî, *Fethu’l-bârî şerhu Sahîh el-Buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1379/1959), 10/216; “Kâhin” kavramının ne anlama geldiğine dair daha fazla bilgi için Bk. Köse, *Kâhin*, 26.

haber verme, gizli veya esrarengiz bilgiyi ortaya çıkarma işi yahut sanattır".³²

İbn Hişâm, Hz. Peygamber'in nübüvvetinden önce Yahudi din adamları, Hıristiyan rahipler ve Arap kâhinlerin, bir peygamberin gönderilme vaktinin yaklaştığından haber verdiklerini aktarmaktadır. Ona göre, Yahudi ve Hıristiyan din adamları bu haberi kendi kitaplarından edindikleri bilgilerden yola çıkarak duyurmaktadırlar.³³ Fakat söz Arap kâhinlere gelince, onlar, gökten haberler çalan cinleri/şeytanları aracılığıyla bilgi sahibi olmaktadır. Peygamber'in gönderilme zamanı yaklaşıncı bu şeytanlar göklerden menedildiler ve göklerde haber çaldıkları yerden yıldızlarla taşlanarak kovuldular. Böylece söz konusu halden Allah'ın, kulları arasında yeni bir şey ortaya çıkaracağını anladılar.³⁴

Göklerden haber çalan cinlerin/şeytanların bu haberleri kendilerine dost edindikleri insanlara (nasıl) bildirdiklerini de rivayetlerden görebiliyoruz. Zira rivayete göre, göklerden haber işiten bu cinlerden/şeytanlardan bazıları onları yakıveren bir alevle yok edilirken bazıları bu aleve yakalanmaktan kurtularak, öğrendiklerini dost edindikleri sihirbaza veya kâhine bildirmektedirler. Onlar bu öğrendikleri haberlere yüz tane de yalan katmaktadırlar fakat onların söylediklerinden bazılarının çıkması sebebiyle insanlar onlara inanmaya devam etmektedir.³⁵ Ayrıca Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'den aktardığı bir rivayette, meleklerin bir bulut içinde inerek semada verilen hükümleri zikrettikleri esnada şeytanların onlardan işittikleri birtakım haberleri kâhinlere bildirdikleri, kâhinlerin ise bu haberlere yüz tane yalan kattıkları ifade edilir.³⁶

³² Ömer Faruk Harman, "Kâhin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 24/170.

³³ Bu konudaki değerlendirmeler için bk. Ömer Cide, "2/146 ve 6/20 Âyetlerinin Tebşîrât Bağlamında Değerlendirilmesi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/13 (2017), 139-151.

³⁴ Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ vd. (Mısır: Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375/1955), 1/204; İbn İshâk, *Sîre*, 114; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/217; Seyyid Mahmud Şükrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, thk. Muhammed Behcet el-Eserî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), III/269-270.

³⁵ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân (Hicr)", 192; "Tefsîru'l-Kur'ân (Sebe')", 285

³⁶ Buhârî, "Bed'ul-Halk", 6.

İbn Haldun (ö. 808/1406) kâhinin, ma'kulâtı tam ve kâmil bir şekilde idrak etme kuvvetine sahip bulunmadığını çünkü kâhine gelen vahyin şeytandan olduğunu söyler. Yukarıdaki rivayetlere uyumlu bir tasavvur ortaya koyan İbn Haldun'a göre "kâhinler sınıfını teşkil eden kişilerin en yüksek halleri, secili ve vezinli cümlelerden yardım görmek, bu sûretle duyu organları ile meşgul olma vaziyetinden uzak kalmak ve böylece bahis konusu eksik ittisal için az çok kuvvet kazanmaktır. Bu hareket ve ona destek olan bahis konusu yabancı unsur sayesinde kâhinin kalbine gelen hevâcis (tulûât), hayaller dileden dökülür. Bu sözler nice kereler doğru çıkar ve hak olana uygun düşer, nice kereler de yalan ve asılsız çıkar".³⁷ İbn Haldun söz konusu izahı bir rivayetle de desteklemektedir. Şöyle ki, Hz. Peygamber gaybdan haber veren İbn Sayyad'ın halini keşfetmek ve onu denemek amacıyla söz konusu haberlerin kendisine nasıl geldiğini sorunca o, bazen doğru bazen ise yalan haber şeklinde diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Sana karşı bu iş karışık bir hale sokulmuştur." buyurur.³⁸

Son dönem düşünürlerinden Nasr Hamid Ebû Zeyd'in konuyla ilgili açıklamaları da İbn Haldun'un açıklamalarıyla benzerlik gösterir. Ona göre Arap zihninde aslında her ikisi de vahiy telâkki edilen kehânet ile nübüvvet insanın kendisinden başka boyuttaki bir varlıkla irtibat kurmasıdır. Söz konusu irtibatı kuran kişi eğer bir peygamber ise meleklerle, kâhin ise şeytanla iletişime geçmiş olmaktadır. Bu ilişki esnasında yalnızca iletişim halindeki peygamber ile meleğin ya da kâhin ile şeytanın anlayabileceği özel bir dil kullanılmakta olup bu özel dili bir başkasının anlama imkânı yoktur. Peygamberin bu özel iletiyi muhataplarına daha sonra tebliğ etmesi gibi, kâhin de kendisine ilham edilenleri diğer insanlara bildirmektedir.³⁹

Bu düşünce tabii olarak her ikisi de üst bir varlık mertebesiyle irtibata geçmeleri açısından nebi ve kâhin arasında bir fark görmez. Bununla birlikte yine bu düşünce nebi ve kâhini bu ilişkinin gerçekleşmesinde sahip oldukları

³⁷ Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Haldûn b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), I/292.

³⁸ İbn Haldûn, *Mukaddime*, I/292. Aynı mevzu için bk. Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb*, III/273. Meselenin hadis kaynaklarındaki yeri için bk. Buhârî, "Cenâiz", 78; Müslim, "Fiten", 19.

³⁹ Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 62.

role göre ayrıştırır. Nebi kendi iradesi dışında böyle bir irtibatın tarafı olurken -belki bunu yukarı doğru çekilmek şeklinde düşünebiliriz-, kâhin üst bilinçle iletişime geçebilmek için kendisini desteleyecek bazı yol ve yöntemlerle "yukarı doğru" bizzat kendisi çıkmak durumundadır.⁴⁰

Câhiliye dönemi Araplarının gözünde cinler/şeytanlarla ilişkide olan kâhin herhangi bir anda, bir doğaüstü gücün kontrolü altına girebilmekte ve bu cinler/şeytanlar ona böylece vahyetmektedirler. Bu, putperest Arapların bildiği tek şifahî ilham formudur.⁴¹ Bununla birlikte doğaüstü bir güç tarafından ele geçirilme ve bu hal üzereyken kendisine bir üst bilinç tarafından vahyedilme fenomeni yalnızca Araplarda karşımıza çıkmaz. Arapların yakın komşuları olan Yahudilerin vahiy olgusuna bakışlarını da bu anlayış belirler. Hatta peygamberlere veya İsrailoğullarının belirli kişiliklerine vahyedilirken bu kimselerin iradelerinin kendi kontrollerinden çıkıp bütünüyle kutsal ruhun etkisi altına girmesiyle ortaya çıkan vecd halinin çok daha eski dini geleneklerde de karşılık bulduğu ifade edilmektedir.⁴²

Araplar için cin-kâhin arasındaki ilişki sıradan bir insan için mümkün olmayan özel bir ilişki türüdür. Kâhinler kendilerini ele geçiren bu cinleri için "raî", "tâbi" gibi isimler kullanmaktaydılar ki bu cinlere/şeytanlara isim verme geleneğinin kâhinlerden şairlere de geçtiği ifade edilmektedir.⁴³ Kâhinlerin cinlerine müstakil isimler verdikleri de görülmektedir ki İbnu'l-Kelbî'nin aktardığına göre, Araplara putperestliği ilk getiren kimse, Amr b. Luhayy'ın cinlerden Ebû Sumâme adını verdiği bir dostu vardır.⁴⁴

⁴⁰ Ebû Zeyd, İlahi Hitabın Tabiatı, 60.

⁴¹ Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2014), 254.

⁴² Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Aynur Çınar, *Yahudi Dinî Literatüründe Ruh ve Kutsal Ruh/Roah Ha-Kodeş: Kökeni ve Yansımaları* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 211-215; Muhammed Tarakçı, "Tanah'ta Vahiy Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/1 (2002), 206.

⁴³ Mustafa Sâdık, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, III/41; Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb*, I/366; Câhız, *el-Hayevân*, 6/42.

⁴⁴ Hişâm b. Muhammed el-Kelbî, *Kitâbu'l-Asnâm*, thk. Ahmed Zeki Paşa (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1995), 54.

Arapların yaşamında önemli rol sahibi olarak ortaya çıkan kâhinler, insanlar arasında çıkan çatışmalarda ihtilâfları çözmeleri için birer başvuru merkezi olmaktadır. Araplar, rüyalarını tabir etmeleri için onlara müracaat etmekte, kayıplarını bulmaları için onlardan yardım istemektedirler. Gizli saklı bazı olaylarda kâhinlerin durumu aydınlatmaları beklenmektedir, dolayısıyla zina, hırsızlık ve cinayet gibi cürümler söz konusu olduğunda onlardan medet umulmaktadır. Kâhinlerin şifacı yönleri olduğu da düşünülmekte, insanlar hastalarını onlara götürerek çare aramaktadır. Toplumsal bazı olaylarda kâhinlerin ilhamına ya da öngörüsüne göre planlar yapılmaktadır. Onların olası birtakım sıkıntıları önceden görmeleri ve toplumu bu doğrultuda erkenden uymaları beklenmektedir. Kâhinlerin bu denli önemli ve gerekli olmaları sebebiyle her kabilenin gerektiğinde başvurabileceği kâhinlerinin olması kaçınılmazdır. Onların mensubu oldukları kabileye ettikleri tüm bu hizmetin bir bedeli de bulunmaktadır ki bu da “hulvân” olarak isimlendirilmektedir.⁴⁵ Câhiliye döneminde kehânetlerine başvuru alan birçok kâhin bulunmakla birlikte en meşhur olanlar Şikk b. Emmâr b. Nizâr ve Sâtih b. Mâzin b. Gassân şeklinde kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁶

2.2. Arrâflar

Arap zihninde, ruhlarla/cinlerle/şeytanlarla ilişki kuran özel nitelikli insanlar yalnızca kâhinler değildir; onlara göre arrâflar ve şairler de cinlerle ilişki içerisindedirler ve gayba dair birtakım bilgiler kendilerine cinler aracılığıyla iletilmektedir. Arrâflar ruhlarla iletişime geçerek onlardan yardım alabilecek nitelikte insanlar olarak görüldüklerinden toplum nezdinde saygınlık sahibiydiler. Araplara göre insanların başlarına gelecek her türlü iyilik ve kötülüğün müsebbibi ruhlardı. Dolayısıyla ruhlarla iletişim kurabilme yeteneğine sahip arrâflar insanların gayba dair meraklarını gidermenin bir kapısı oldukları gibi aynı zamanda kötü ruhlardan kaynaklı hastalıkların da tedavi

⁴⁵ İlyas Çelebi, “Kâhin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 24/171.

⁴⁶ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 1/303. Satih ve Şikk hakkında ayrıca bk. İbn Hişâm, *Sîre*, 1/15. Câhiliye Araplarının meşhur kâhin ve kâhineleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Usta, *İslam Öncesi Arap Mitolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 120-138; Köse, *Kâhin*, 100-114.

merkezi olarak görülmekteydiler.⁴⁷ "Arrâf" ve "kâhin" gayba dair haber verme hususunda ortak iseler de aralarında farkın olduğu ve bu sebeple farklı tanımlandıkları ifade edilmektedir. Buna göre arrâflar var olan bazı benzerlik ve münasebetlerden yola çıkarak istikbale dair olaylar hakkında tahminde bulunma kabiliyeti olan kimselerdi.⁴⁸

2.3. Şairler

Câhiliye Araplarına göre şairler insanlardan üst fakat cinlerden alt merbede yer almaktaydılar.⁴⁹ Onlar, kendisine dost edindiği cinleri aracılığıyla dünyanın dışında yahut farklı bir boyutta başka bir âleme yolculuk yapmakta, o efsunlu âlemden aldıkları sözleri söylemekte, böylece bir cin vasıtasıyla diğer insanlarda olmayan olağanüstü bir güce sahip olmaktaydılar.⁵⁰ Şairlerin söyledikleri bu efsunlu, olağandışı sözler onların kendi çabalarından değil, diğer boyuttan dost edindikleri bu varlıklarla olan ilişkilerinden kaynaklanmaktaydı.⁵¹

Şiir, câhiliye Arapları nezdinde sanat olmağından ziyade farklı boyuttaki varlıklarla bağlantı kurup onlardan sözler ve bilgiler devşirme mesleği idi.⁵² Onların şiirleri cinlerinin kendi dillerine attıkları ateşli kelimelerden oluşmaktaydı ki cinler bu kelimeleri yukarıda anlatıldığı üzere gaybdan ediniyorlardı.⁵³ Şairlerin göğsünün üzerine çökerek⁵⁴, onların aklını ve şuurunu tamamen ele geçiriyorlardı ve böylece sanki vahiy nazil olur gibi şaire de şiir

⁴⁷ Şemsaddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 129.

⁴⁸ Ahmet Saim Kılavuz, "Arrâf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), III/393.

⁴⁹ Mustafa Sâdık, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, III/41.

⁵⁰ Nihat M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 11.

⁵¹ İzutsu, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, 54-255.

⁵² Çiftçi, "Arap Geleneğinde Şair ve Cin", 317-318.

⁵³ Mustafa Sâdık, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, III/41; Muhammed el-Kuraşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, thk. Ali Muhammed el-Bicâdi (b.y.: y.y., ts.), 49.

⁵⁴ Cevad 'Alî, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm* (b.y.: y.y., 1422/2001), 17/121. Hasan b. Sâbit henüz çok genç yaşta iken kendisine şeytanı Şeysabân tarafından ilk defa vahyedilmesi hakkında ayrıca bk. Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 17/121.

nazil oluyordu.⁵⁵ “Bu, şiir seremonisinin başlangıcıydı. O kişi, o andan itibaren, kelimenin tam anlamıyla “şair” olarak bilinirdi. Ve şair ile cin arasında özel ve son derece mahrem bir ilişki kurulurdu”.⁵⁶ Şeytanları/cinleri, şairlere vahyetyemeyi kestiği durumlarda şairin bir beyit bile irad edemez hale geldiğini; bununla beraber, şiirin, kendisine ilga edildiği vakit şairin dilinden sanki hızla akan bir sel gibi döküldüğünü anlatan kıssalar dahi vardı.⁵⁷

Her bir şair zaman zaman kendisine ilham veren bir cine sahipti.⁵⁸ Araplar cinlerle bir yakınlık kurarak onlardan birinden bazı sırlar ve haberler öğrenen kimse için “Onun cinlerden bir raî’si var”, “Her şairin bir şeytanı vardır” derlerdi.⁵⁹ “Şair, cinine genellikle “sıkı dost” anlamında “Halîl” derdi. Sadece bu da değil, bir şairle bu yüzden mahrem bir ilişkiye giren cine Yahya veya Meryem gibi bir ad verilirdi”.⁶⁰ Mesela şair Aşâ’nın cininin adı “Mishel” di.⁶¹ Bir diğer meşhur şair İmruü’l-Kays’ın cininin adı ise “Lâfız” dı.⁶² Hatta ileri gelen bazı şairlerin bizzat cinlerinin/şeytanlarının adını aldıkları da ifade edilmektedir.⁶³

Şairlerin gaybî varlıklarla irtibat halinde olduklarına dair algı İslam döneminde de devam eder görünür ki, biz rivayetlerde Hz. Peygamber’in Hassan b. Sâbit’i karşı tarafı hicvetmesi yönünde şu şekilde teşvik ettiğini görmekteyiz: “Onları hicvet, Cebrail seninle!”.⁶⁴

⁵⁵ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 17/118.

⁵⁶ İzutsu, *Kur’ân’da Tanrı ve İnsan*, 255.

⁵⁷ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 17/119.

⁵⁸ İzutsu, *Kur’ân’da Tanrı ve İnsan*, 255.

⁵⁹ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 12/313; 17/118; Âlûsî, *Bulûğu’l-ereb*, I/366.

⁶⁰ İzutsu, *Kur’ân’da Tanrı ve İnsan*, s. 255.

⁶¹ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 17/119. Diğer bazı şairlerin de cinleri hakkında bk. Âlûsî, *Bulûğu’l-ereb*, I/365-366.

⁶² Mustafa Sâdık, *Târîhu âdâbi’l-‘Arab*, III/42; Araplar arasında şöhret bulmuş bazı şairlerin cinlerine verdikleri isimler için ayrıca bk. Mustafa Sâdık, *Târîhu âdâbi’l-‘Arab*, III/42; Kuraşi, *Cemhere*, 50-51.

⁶³ İzzet Derzeze, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), çev. Mehmet Yolcu, I/383.

⁶⁴ Buhârî, “Bed’ul-Halk”, 6.

3. Hz. Peygamber'e Yönelik "Mecnûn" İthâmının İslam Kaynaklarında Yeri

3.1. "Mecnûn" İthâmının Kur'ân'da Zikredilmesi

Kur'ân-ı Kerim Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'i mecnûn olmakla itham ettiklerini zikretmektedir. Mesela Hicr sûresinde nakledildiğine göre Mekkeli müşrikler, kendisine kitap indirildiğini tebliğ eden Hz. Peygamber'in ancak bir "mecnûn" olabileceğini söylemektedirler.⁶⁵

Sebe' sûresinde aktarıldığı üzere inkarcılar "Bu adam ya uydurduğu yalanları Allah'a isnad eden bir iftiracı ya da onda biraz mecnûnluk var!" şeklindeki sözleriyle Hz. Peygamber'i aşağılamaktadırlar.⁶⁶ Duhân sûresinde Hz. Peygamber'e, "başkaları tarafından öğretilmiş şeyler söyleyen bir mecnûn" denildiği ifade edilmektedir.⁶⁷ Kalem sûresinde geçen ifadeler Kur'ân'ı işiten inkarcıların Hz. Peygamber'i gözleriyle neredeyse devirecek hale geldiklerini ve ona "mecnûn" deyip durduklarını haber vermektedir.⁶⁸ Bunun yanı sıra aynı sûre inkarcıların bu iddialarını reddederek başlamakta ve Hz. Peygamber'in onların iddia ettiği gibi bir "mecnûn" değil ancak Allah'ın lütfuna mazhar olmuş bir kimse olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁹ Tekvîr sûresinde de yine "mecnûn" ithamlarına cevap verilerek müşriklere, arkadaşları Muhammed'in mecnûn olmadığı ifade edilmektedir.⁷⁰ A'râf sûresinde, müşriklere, kendi arkadaşları olan Muhammed'de bir cinlenmişlik alameti, mecnûnluktan bir eser olmadığı üzerine nasıl olup da hiç düşünmedikleri sorulmaktadır.⁷¹ Benzer şekilde Sebe sûresinde söz konusu iddialarını değerlendirmeye davet edilen müşriklerin, hakkıyla düşündükleri taktirde, arkadaşlarında bir mecnûnluk

⁶⁵ el-Hicr, 15/6.

⁶⁶ es-Sebe', 34/8.

⁶⁷ ed-Duhân, 44/14. Amir b. Hadramî'nin kölesi Cibr'in Hz. Peygamber'e bir şeyler öğrettiğine dair iddialar için bk. Mukâtil b. Süleyman el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şahhâte (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1423), 3/819; ayrıca bk. Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtilu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-'Arabî, 1420), 27/ 657.

⁶⁸ el-Kalem, 68/51.

⁶⁹ el-Kalem, 68/2. Ayrıca bk. et-Tûr, 52/29.

⁷⁰ et-Tekvîr, 81/22.

⁷¹ el-A'râf, 7/184.

alametinin bulunmadığını, onun ancak kendilerini uyararak için gönderilmiş bir elçi olduğunu anlayacakları ifade edilir.⁷²

Konuyla ilgili âyetlerden Hz. Peygamber'in kendisine yöneltilen bu iftiralar karşısında üzüldüğü anlaşılmaktadır ki⁷³ birçok âyette söz konusu durumun yalnızca kendi başına gelmediği, önceki peygamberlerin de aynı şekilde aşığıldığı⁷⁴ anlatılarak Hz. Peygamber bir nevi teselli edilmektedir. Zira Firavun'un karşısına çıkan Hz. Musa da Firavun ve erkânı tarafından "mecnûn" olarak nitelendirilmiştir⁷⁵; Hz. Nuh'a da kavmi tarafından aynı haksız ithamda bulunulmuştur.⁷⁶ Bu sebeple Hz. Peygamber'in üzerine düşenin, inkarcıların dediklerine sabretmek⁷⁷, onlardan yüz çevirmek ve diğer peygamberlerin yaptığı gibi onlara aldırmandan görevini yerine getirmek olduğu buyrulmaktadır⁷⁸. Bununla birlikte "Bir mecnûnun sözüne uyararak tanrılarımızı mı terk edeceğiz!",⁷⁹ "O, olsa olsa kendisine bir şeyler öğretilmiş bir mecnûndur!"⁸⁰ diyerek küfürde direndikleri için müşriklerin ahirette azaba uğrayacakları, dolayısıyla Hz. Peygamber'e yönelik bu kötü muamelenin asla karşılıksız kalmayacağı haber verilmektedir.⁸¹

Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), Hicr sûresi altıncı âyetin açıklamasına binaen, bu iftirada bulunan Ebû Cehil b. Hişâm, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa gibi bazı Mekkelilerin isimlerini vermekte fakat bunu dile getirenlerin bu kadarla sınırlı olmadıklarını da belirtmektedir.⁸² Bunun yanı sıra başka birçok kaynaktan Velid b. Muğîre ve Dâru'n-Nedve'de toplanan bir grup müşrikin

⁷² es-Sebe', 34/46.

⁷³ Hz. Peygamber'in, hakkındaki iftiralar sebebiyle üzüldüğüne dair bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30/697.

⁷⁴ ez-Zâriyât, 51/52-53.

⁷⁵ eş-Şuarâ, 26/27; ez-Zâriyât, 51/39.

⁷⁶ el-Kamer, 54/9; el-Mü'minûn, 23/25.

⁷⁷ et-Tâhâ, 20/130; el-Müzzemmil, 73/10.

⁷⁸ ez-Zâriyât, 51/54-55.

⁷⁹ es-Saffât, 37/36.

⁸⁰ ed-Duhân, 44/14.

⁸¹ es-Saffât, 37/38-39; ed-Duhân, 44/16; el-Müzzemmil, 73/12-13.

⁸² Bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 4/403; 425.

Hz. Peygamber'in büyülediğine ya da mecnûn olduğuna dair sözleri aktarılmaktadır.⁸³

İlgili âyetlerin tefsirlerine baktığımızda, söz konusu itham ile ne kastedildiğine dair farklı yorumlarla karşılaşmaktayız. Taberî (ö. 310/923) inkarcıların bazısının Hz. Peygamber'e büyücü, bazısının kâhin bazısının ise mecnûn dediğini ve onların hepsinin, vahyin Hz. Peygamber'e semadan Allah tarafından indirildiğini reddettiklerini ifade etmektedir.⁸⁴

İnkarcıların Hz. Peygamber'i yalanladıklarını ifade eden Kamer sûresi 3. âyete ilişkin tefsirinde Râzî'nin (ö. 606/1210) de benzer ifadelerine rastlamaktayız ki Râzî müşriklerin Hz. Peygamber'e mecnûn dediklerini yani ona bir cinin yardım ettiğini söylediklerini aktarmaktadır.⁸⁵ Bununla beraber Duhân sûresi tefsirinde naklettiğine göre de inanmamakta direnen müşrikler Hz. Peygamber'in Allah'tan bir vahiy aldığını kabul etmemektedirler. Onlara göre, kendisine vahyedildiğini söylediği şeyleri Hz. Peygamber'e ya yabancı bir kimse öğretmektedir ya da 'Muhammed bir mecnûndur ve bütün bu kelimeleri ona bir cin ilga etmektedir'.⁸⁶ Ayrıca hem aynı sûrenin tefsiri esnasında⁸⁷ hem de Hicr sûresi altıncı âyete dair tefsirinde, Hz. Peygamber'in, kendisine vahiy nazil olduğu esnada baygınlık haline benzer bir hale bürünmesi sebebiyle müşriklerin Hz. Peygamber'in mecnûn olabileceği zehabına kapılmış

⁸³ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 17/460; İbrahim b. Seriy b. Selh ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve i'rabuhû* (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1988), 5/247; Ali b. Muhammed el-Basrî el-Bağdadî el-Maverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, thk. Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 3/172, 247; 5/384; Mahmud ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407), 4/649; Râzî 19/162; 20/349; 30/696; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Câmiu'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Eттаfayyîş (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1964), 10/58; 17/71; Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî (Ebû Hayyan), *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420), 7/58.

⁸⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 11/331.

⁸⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/290.

⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/657-658.

⁸⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/657-658.

olduklarını ifade eder.⁸⁸ Râzî, Zâriyât sûresinde Hz. Musa'nın inkarcılar tarafından sihirbaz ya da mecnûn olarak nitelendirildiğini nakleden âyeti tefsir ederken aynı şekilde "mecnûn" ifadesiyle Hz. Musa'nın cinlerin tasallutu altında kaldığının kastedildiğini ifade etmektedir.⁸⁹ O, Kamer sûresi dokuzuncu âyette Hz. Nuh'un inanmayanlarca "mecnûn" olarak vasıflandırılmasına dair âyetin tefsirinde ise söz konusu ithamla Hz. Nuh'a cinlerin musallat olduğunun iddia edildiğine⁹⁰ hatta âyette yer alan "وَإِذْ جَرَّ" ifadesinin de -bir yoruma göre- "cinler tarafından caydırılmak, saptırılmak" manasına geldiğine değinmektedir.⁹¹ Anlaşılan o ki onlar, Hz. Peygamber'in, kendilerince semadan haber alabilme yetilerine sahip olan cinler ve şeytanlar aracılığıyla birtakım bilgiler edindiğine hükmetmekte ve dolayısıyla ona inanmayı reddetmektedirler. Nitekim Tekvîr sûresinde inkarcılara Hz. Peygamber'in asla bir mecnûn olmadığı ve Cebrail'i apaçık bir şekilde ufukta gördüğü ifade edilmiş, devam eden âyetlerde de Hz. Peygamber'in ağzından çıkan sözlerin kovulmuş şeytanın sözleri olmadığı vurgulanmıştır.⁹² Râzî bu âyetleri açıklarken Duhân sûresindeki ifadelerine benzer şekilde, Mekke ehlinin Kur'ân'ın Hz.

⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/121. İbn Haldûn'a göre de Hz. Peygamber'in vahyin nüzülü esnasındaki hali sebebiyle müşrikler onu aklını yitirmek ve cinler tasallutuna uğramak ile itham ediyorlar ve "onun cinlerden bir reiyi veya tabii vardır" diyorlardı. Hz. Peygamber'in haline yalnızca zahiren şahit olmaları fakat iç yüzüne muttali olamamaları sebebiyle söz konusu durumu ayırt edemiyorlardı. Böylece nübüvvetle cinneti birbirine karıştırıyorlardı. Bk. *Mukaddime*, 1/277. Gaybdan haber verme ve gaybdan haber alırken kendini kaybederek trans hale geçme gibi bazı ortak özelliklerin peygamberle kâhinin benzetilmesine ilk planda imkân tanıdığı günümüzde de ifade edilmektedir, bk. Âdem Apak, "İslam Öncesi Araçlarının Uluhiyet Anlayışında Kâhinlerin Yeri", *Câhiliye Araçlarının Uluhiyet Anlayışı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), ed. M. Mahfuz Söylemez, 66.

⁸⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 28/182. Kur'ân'da Hz. Peygamber'in yanı sıra bu iftiraya maruz kalan Nuh ve Musa peygamberler zikredilmekle beraber, inkarcıların, kendilerine gönderilen başka peygamberlerin de "mecnûn" yani "cinli" olduklarını iddia ettiklerini Kitâb-ı Mukaddes'te de görmekteyiz. Bu doğrultuda, Yahudilerin Hz. İsa ve Yahya'nın cinli olduğuna dair iddialarıyla ilgili olarak bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, (İstanbul: Yeri Yaşam Yayınları, 2014), Matta, 11/18; Luka, 7/33; Yuhanna, 8/49-52; 10/19-21.

⁹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/294.

⁹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/295. *وَإِذْ جَرَّ* ifadesinin benzer şekildeki yorumları için ayrıca bk. İbn Kesîr, 7/47; Ebû Hayyân, 10/37-38

⁹² Bk. et-Tekvîr, 81/22-25.

Peygamber'e şeytan tarafından ilga edildiği şeklindeki iddialarına yer vermektedir.⁹³

Kurtubî'nin Kalem sûresi 1-3. âyetlere ilişkin kaydına göre, âyette Hz. Peygamber'in bir mecnûn olmadığı ifade edilerek müşriklerin iddiaları reddedilmektedir. Zira müşrikler Hz. Peygamber'in mecnûn olduğunu yani onun (Cebrail ile değil) şeytanla ilişki kurduğunu söylemekteydiler.⁹⁴

"Mecnûn" ifadesinden kastın ne olduğuyla ilgili olarak Derveze de şöyle demektedir: Onlar "o bir şairdir", "bir kâhindir", "büyücüdür", "yalancıdır", "sahtekârdır", "eskilerin masallarından kitaplarından ya da kıssalarından okuduğu şeyleri iktibas ediyor" derken şöyle düşünüyorlardı: Şayet öyleyse, ona bütün bunları öğreten ve bunları düzenleyip okumasında ona yardım eden biri vardır. O büyülendiğine veya mecnûn olduğuna göre muhakkak ona şeytanlar ve cinler vahyetmektedirler. Zira onların itikatlarına göre büyücüler, kâhinler ve şairler bu hal üzereydiler.⁹⁵

3.2. Hadis ve Siyer Kaynaklarında "Mecnûn" İthâmının Yer Alması

Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e türlü olumsuz niteliklerin yanı sıra "mecnûn" vasfını yakıştırdıklarını hadis külliyatından da öğrenmekteyiz. Buhârî Hz. Peygamber'in, kavmi tarafından "bir mecnûn muallim" olarak nitelendirildiği bilgisine yer verir.⁹⁶ Müslim'in (ö. 261/875) İbn Abbas aracılığıyla naklettiği bir rivayete göre ise Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e yönelik bu söz konusu iddiaları yerli yabancı birçok kimsenin kulağına gidecek kadar da yaygınlaşmıştır. Zira Mekke'ye dışarıdan gelen Ezd-i Şenûe kabilesi mensubu Dımâd b. Sa'lebe el-Ezdî isimli bir zat Hz. Peygamber'in mecnûn olduğuna dair söylentileri duyar ve "Bu adamı bir göreyim, belki de Allah benim sayemde ona şifa verir" düşüncesiyle Hz. Peygamber'i bulur. Allah'ın dilediği herkese kendisi aracılığıyla şifa verdiğini söyleyerek Hz. Peygamber'e de yardımcı olmak istediğini açıklar. Hz. Peygamber ise Dımâd'ın bu teklifi karşı-

⁹³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/70.

⁹⁴ Kurtubî, *Câmiu'l-ahkâm*, 18/225

⁹⁵ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs* (Kahire: Dâru İhyâi Kutubi'l-'Arabiyye, 1383), I/64.

⁹⁶ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân (Sa'd)", 294; ed-Duhân, 313.

sında, ancak Allah'dan yardım dilediğini, Allah kimi hidayete erdirdiyse onun dalalete düşmeyeceğini, kimi saptırdıysa da onun asla doğruyu bula-mayacağını buyurur ve peşinden üç defa kelime-i şehadet getirir. Bu sözleri işiten Dımâd kâhinlerin, sihirbazların ve şairlerin sözlerini duyduğunu fakat bu cümlelerin asla onlarınki gibi olmadığını ikrar ederek Hz. Peygamber'e iman eder.⁹⁷

İbn Hişâm'ın aktardığına göre, Kureyş'in önde gelen bazı isimleri de öncelikle yukarıda ismi geçen Dımâd ile aynı tavrı sergilerler. Hz. Peygamber Allah'ın elçisi olduğunu ilan edince kendisine gelerek durumu anlamaya ve böylelikle onu iddiasından vazgeçirmeye çalışırlar. Bu esnada Hz. Peygamber'e, şayet söz konusu iddiasının amacı maddî birtakım talepler ise onu karşılayacakları ya da bu söylediklerini, kendisine görünen bir "Raî" söyletiyor ise bütün mallarını onu bu durumdan kurtarmak için harcaacakları teminatında bulunurlar.⁹⁸ Bununla beraber Dımâd Hz. Peygamber'in bir mecnûn değil bir peygamber olduğuna kanaat getirirken Kureyş aynı tutumu sergilemez.

Kendisi hakkındaki olumsuz söylenti ve propagandaların Hz. Peygamber'i hayli üzdüğünü yine hadis külliyyatından da takip edebiliriz. İlgili rivayetlere göre Kureyşlilerin Dâru'n-Nedve'de toplanarak kendisi hakkında sihirbaz, kâhin veya mecnûn gibi bazı olumsuz sıfatlar kullandıklarını işiten Hz. Peygamber duyduğu rahatsızlıktan ötürü "elbisesine/örtülere bürünür".⁹⁹ Bununla beraber, İbn İshâk'ın aktardığı rivayete göz atacak olursak, Hz. Peygamber'in, başına gelebilecek bu tür olumsuz durumları daha evvel

⁹⁷ Müslim, "Cum'a", 13. Ayrıca bk. Muhammed İbn Hibban et-Temîmî el-Bustî, *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Şuayb Arnavut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 14/527.

⁹⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, I/295.

⁹⁹ Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *Mu'cemu'l-evsat*, thk. Târik b. Avdullah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 2/319. Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu sıkıntılı hal sebebiyle "katife" denilen bir tür kumaştan örtüye büründüğüne dair nakillerin yanı sıra "elbiseye/örtülere bürünmek" deyiminin risâlet/nübüvvet ile görevlendirilmek anlamlarına gelen mecazî bir ifade olduğuna dair görüşler için bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/7; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30/697. Ayrıca bu meyanda yorumlar için bk. Abdülkadir Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli* (İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014), 573-574.

öngördüğünü gösteren ifadelere de rastlamaktayız. Zira İbn İshâk, Hz. Peygamber'in, kendisine ilk vahiy nazil olduğu sırada yaşadığı sıkıntıyı bizlere aktarırken onun, içinde bulunduğu halden dolayı tedirgin olduğunu ve kavminin, kendisine "mecnûn" veyahut "şair" diyeceğini düşünerek endişelendiğini söylemektedir. Yine İbn İshâk Hz. Peygamber'in mecnûn ya da şairlere kızdığı kadar kızdığı başka hiç kimse olmadığını ve bu sebeple Kureyş'in, kendisi için bu tür sözler söylemesindenense oracıkta ölüp gitmeyi yeğlediğini haber vermektedir.¹⁰⁰

Literatür içerisinde, Hz. Peygamber'in, kavmi tarafından hor görülüp "bir mecnûn" şeklinde nitelenmesinin onun peygamberlik sıfatlarından biri olarak değerlendirildiği de görülmektedir. Zira Selmân-ı Fârisî'nin Müslüman olmadan evvelki din arayışının anlatıldığı bir rivayette, Selmân'a öğretmenlik eden rahip kendisinin ölümü sonrasında Beyt-i İbrahim'de zuhûr edecek peygambere tabi olmasını Selmân'a tavsiye eder ve bu peygamberi bulabilmesi için onun vasıflarını sayar. İşbu vasıflardan biri ise kavminin ona sihirbaz, mecnûn ve kâhin demesidir. Öyle ki Selmân, rahibin saydığı vasıfların yanı sıra Hz. Peygamber nübüvvetini ilan ettiğinde Mekkelilerin ona sihirbaz, kâhin ve mecnûn dediklerini de öğrenince Müslüman olmaya karar verir.¹⁰¹

Yukarıda yer alan rivayetlerin dışında "mecnûn" ifadesinin risalet öncesi dönemde Hz. Peygamber'in başından geçen bir vâkıa ile alakalı olarak zikredildiği de görülmektedir. Fakat söz konusu ifade bu sefer müşrikler tarafından ve yukarıdaki bağlamda değil, Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın ağzından nakledilmektedir. Şöyle ki Hz. Peygamber Kâbe'nin onarımı esnasında taş taşımakta iken amcası Abbas'ın tavsiyesine uyarak üzerindeki izarını çıkarır ve taşları izarın üzerine koyarak taşımaya başlar. Bu esnada Hz. Peygamber'in fenalaştığı görülür. Abbas bu sebeple Hz. Peygamber'in başucuna geldiği sırada onun semaya baktığına ve sonrasında izarını üzerine aldığına şahit olur ve bu olaydan sonra artık hiç kimse kendisini çıplak olarak görmez.¹⁰² Buhârî ve Müslim'de yalnızca bu kadarı aktarılan rivayet, bazı şerhlerde, Ab-

¹⁰⁰ İbn İshâk, *Sîre*, 121-122.

¹⁰¹ Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), 6/231.

¹⁰² Bk. Buhârî, "Hac", 41; Müslim, "Hayız", 19.

bas'ın ağzından nakledilen ifadelerin konumuzla ilgisi hasebiyle bizi ilgilendirmektedir. Zira Abbas, başlarından geçen bu olayı aktarırken, Hz. Peygamber'in çıplaklıktan nehyedildiğini söylediğini ve kendisinin de onun "mecnûn" zannedilmesinden endişe ettiği için bu durumu kimseye anlatmadığını belirtmektedir.¹⁰³ Bununla beraber söz konusu hadisenin risalet öncesinde Hz. Peygamber'in peygamberliğine delalet eden bir işaret olarak kabul edildiği de kaynaklarda görülmektedir.¹⁰⁴

4. Hz. Peygamber'e Yönelik "Mecnûn" İthamının Câhiliye Dilindeki Karşılığı

Yukarıda genel olarak aktarmaya çalıştığımız arka plan dikkate alındığı takdirde, cinler/şeytanlar ve hatta melekler ile hemhal olmanın gayet muhtemel kabul edilebildiği bir câhiliye toplumunda "mecnûnluk"tan kastın bugünkü kullanımıyla "delilik", "çılgınlık" olduğunu söyleyebilmek pek mümkün gözükmemektedir. Hz. Peygamber'in toplum nezdinde gayet muteber bir kişi olarak bilindiğini A'râf sûresi 184. âyette müşriklere yönelik "arkadaşınız hakkında hiç mi düşünmüyorsunuz!" hitabından da anlamamız mümkündür ki söz konusu âyet Hz. Peygamber'in, müşriklerin de pek tabi şahit oldukları söz, tutum ve davranışlarının ne kadar makul olduğunu onlara hatırlatarak onun peygamberliğini delillendirir. Kaldı ki kendilerini dinlemekten alıkoyamayacak kadar etkileyici bir mesajla karşılarına çıkan, bunun yanı sıra kararlı, makul ve gerçekçi adımlarla mesajını hayata geçirmeye çalışan ve bunda başarılı da olan bir insanı "deli" olarak tanımlamaları pek de olası görünmemektedir.¹⁰⁵ Dolayısıyla, "mecnûn" ifadesinin aklî noksanlık, zihinsel

¹⁰³ Ali b. Halef b. Abdilmelik İbn Battal, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebû Temîm Yasir b. İbrahim (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2003), II/27; Zeynuddin Abdurrahman b. Ahmed b. Receb, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Mecdî b. Abdilhâlık eş-Şâfiî (Medine: Mektebetu gurabâi'l-eseriyye, 1996), II/383.

¹⁰⁴ İbn Receb, *Fethu'l-bârî*, II/382-383; Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Delâilu'n-nubuwwa ve ma'rifetu ahoâli sâhibi's-şerîa* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405), II/33. İlgili rivayetin İbn İshâk tarafından da ele alındığı görülmektedir ki, o, bu hadiseyi Hz. Peygamber'in risalet öncesi hayatında da peygamberliğe bir hazırlık olarak Allah tarafından korunduğunu ve böylece yanlış işler yapmasının menedildiğini ifade beyanında zikretmektedir; bk. İbn İshâk, *Sîre*, 79.

¹⁰⁵ Ayrıca bk. Derveze, Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, I/385-386.

bir hastalık, "şizofreni, paranoya veya psikopatik"¹⁰⁶ bazı hallere sahip kişiden ziyade üst âlemlere müntesip bazı gaybî varlık türlerinin etkisinde kalarak ağzından o âleme ilişkin haberler dökülen kişiyi tanımladığını söylemek daha doğru olacaktır. Bu doğrultuda Arapların, "mecnûn" kavramıyla Peygamber ile ilişki kuranların melekler değil cinler olduğunu, resule yapılan telkinlerin cinlerden geldiğini, ondan sadır olan şeylerin cinlerin karıştırması sonucu ortaya çıktığını¹⁰⁷ kastetmiş olmaları da daha muhtemel görünmektedir.

Hz. Peygamber'in cin veya şeytanlardan yardım alarak gaybdan haber verdiği düşüncesiyle duruma yaklaşan putperest Araplar onun söylediği sözlerin, bir cinin tasallutu altındaki kişinin söylediği sözlerden farklı olduğunu kabul etmemektedirler.¹⁰⁸ Bu açıdan bakıldığında Kur'ân'da, müşriklerin söz konusu iddialarına cevap veren âyetler de daha anlaşılır hale gelmektedir. Zira Şuarâ sûresi 192-195. âyetler, Kur'ân'ı âlemlerin Rabbinden peygamberin kalbine ancak Rûh'ul-Emîn'in indirdiğini vurgulamıştır. Şuarâ sûresi 210-212. âyetlerde Kur'ân'ı şeytanların indirip de peygambere telkin ettikleri düşüncesi reddedilmiştir. Yine Şuarâ sûresi 221-227. âyetlerde Arapların insanlarla ilişki kurduklarına ve onlara telkinlerde bulduklarına inandıkları şeytanların yalnızca iftiracı yalancılara ve her vadide şaşkın şaşkın dolaşan, yapmadıklarını söyleyen ve azgınlara önderi olan şairlere indirdiği belirtilmiştir.¹⁰⁹ Dolayısıyla Peygamberin bir cin/şeytan değil melek aracılığıyla mesajları ilettiği, Kur'ân'ın bir şeytan veya cin vahyi değil bizzat Allah'ın, melek aracılığıyla indirilen vahyi olduğu ve Hz. Peygamber'in durumunun cin ve şeytanlarla iletişim kuran şairlerden -tabi ki kâhin ve arrâflardan- farklılığı vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber'in bir mecnûn yani cinlenmiş bir kimse olduğu ve gelen vahyin ona cinler tarafından ulaştırıldığı şeklindeki iddialar anlaşıldığı takdirde Kur'ân-ı Kerim'de cinlerin gaybdan haber almalarının mümkün olma-

¹⁰⁶ Hadiye Ünsal, *Erken Dönem Mekkî Sûrelerin Tahlili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 275.

¹⁰⁷ Derveze, Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, I/386.

¹⁰⁸ İzutsu, Kur'ân'da Tanrı ve İnsan, 257- 258.

¹⁰⁹ Derveze, Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, I/386-387.

dığı, onların böyle bir şeye teşebbüs ettikleri zaman kendilerini takip eden bir ateşle yok edilerek Allah'a yakın göklerden kovuldukları şeklindeki âyetler de bizim için daha anlaşılır hale gelmektedir. Zira görünen o ki, söz konusu âyetlerde anlatılmak istenen mesele, cinlerin içinde buldukları durum ve göklerden nasıl kovuldukları değil peygambere iletilen vahyin cinler ve şeytanlar aracılığı ile gelme ihtimalinin bulunmadığı, ancak Hak katından bir melek aracılığıyla ona ulaştırıldığı ve dolayısıyla da bu vahyin -bir kehânette veya şiirde muhtemel olan- herhangi bir hata, şüphe veya eksiklik barındırmasının imkânsız olduğudur.

Netice olarak, müşriklerin “mecnûn” ithamında bulunarak Hz. Peygamber’e cinlenmiş muamelesi yaptıkları ve dolayısıyla vahyi kendisine ulaştırmanın Rûhu’l Kudüs yani Melek Cebrail değil ancak kendisine dost edindiği bir cin olduğunu iddia ettikleri, ayrıca Hz. Peygamber’i toplumlarındaki cinler aracılığıyla kendilerine gaybdan bilgiler verdiğini iddia eden kâhinlerle veya göğsünün üstüne çöreklenerek bir şeyler fısıldayan cinler vasıtasıyla musralar dizen şairlerle bir tuttukları anlaşılmaktadır. Onların, bu iddialarıyla aslında vahyin kaynağı ve hakikati hususunu reddettikleri aşikârdır.

Sonuç

Hz. Peygamber’in Allah’ın elçisi olduğu yönündeki tebliği nübüvvetin ilk aşamalarında muhataplarının büyük çoğunluğu tarafından kabul görmemiştir. Başlangıçta Hz. Peygamber’in söylemini ciddiye almayan kitle zaman içerisinde onun ısrarlı davetine şahit oldukça farklı yöntemlerle bu çağrının önüne geçmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamber’e davasından vazgeçmesi karşılığında dünyalık teklifler sunmuşlar, iftira atmışlar, yaşam şartlarını zorlaştıracak faaliyetlerde bulunmuşlar hatta hem psikolojik hem de fiziksel şiddet içeren eylemlere başvurmuşlardır. Hz. Peygamber’in yanı sıra ona inananların da hayatlarını daraltmaya yönelik yaptırımlar nihayetinde tüm inananları zorlayacak noktaya ulaşmıştır.

Hz. Peygamber’in bizzat kendisine yönelik bu olumsuz ve provokatif eylemlerden bir tanesi müşriklerin onun bir “mecnûn” olduğu iddiasında bulunmalarıdır. Türkçeye dolayısıyla Türkçe meâllere çoğunlukla akıl sağlığından yoksun olmakla ilişkili bir anlam örgüsü içerisinde aktarılan söz konusu ifade Hz. Peygamber dönemi Arabının zihninde farklı bir mânâyla da karşı-

mıza çıkmaktadır. Onlar nezdinde "mecnûn olmak" aklen yetersizlik durumunun yanı sıra "cinlenmiş olmak, cinlerin etkisi altında kalmak, eylem ve söylemleri cinlerden kaynaklanmak" şeklinde anlam bulmaktadır.

Kur'ân'ın müşriklerin Hz. Peygamber'in bir "mecnûn" olduğu ithamlarına verdiği cevaplar, söz konusu ayetlerin tefsirleri, bu hususta bize aktarılmış olan rivâyetler ve câhiliye dönemine ışık tutan kaynaklardan edinilen bilgiler vs. veriler hep birlikte ele alındığında müşriklerin Hz. Peygamber'in akıl sağlığına dair bir iftirada bulduklarını söylemek makûl görünmemektedir. Onlar, mezkûr iddialarıyla Hz. Peygamber'in cinlerin istilasını altında kalarak onlardan aldığı gaybî bilgileri muhataplarına "Allah'tan bir vahiy" adıyla sunduğunu söylemektedirler. Böylece, Hz. Peygamber'in, kendisine Allah tarafından vahyedilen bir elçi olduğunu ve aynı zamanda Kur'ân'ın da Allah kelâmı olduğunu reddetmektedirler.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Haluk vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011.
- Âlûsî, Seyyid Mahmud Şükrî. *Bulûğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*. thk. Muhammed Behcet el-Eserî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Apak, Âdem. "İslam Öncesi Araplarının Uluhiyet Anlayışında Kahinlerin Yeri". *Câhiliye Araplarının Uluhiyet Anlayışı*. ed. M. Mahfuz Söylemez. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Atay, Hüseyin; Kutluay, Yaşar. *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005.
- Bayram, Enver. "Mekke Müşriklerinin Nübüvvet Karşısındaki Tutum ve Davranışları (Mekkî Süreler Bağlamında)". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/1(Ek Sayı) (2019), 941-961.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *Delâilu'n-nubuwwæ ve ma'rifetu ahvâli sâhibi's-şerîa*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405.

- Buhârî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buhârî. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Bugâ. 7 Cilt. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr- Dâru'l-Yemâme, 1414/1993.
- Bustî, Muhammed İbn Hibban et-Temimî. *Sahîhu İbn Hibbân*. thk. Şuayb Arnaut. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1993.
- Câhız, Ebû ‘Osmân ‘Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Hayevân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Cevâd ‘Alî. *el-Mufasssal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm*. 2 Cilt. ts.: b.y., 1422/2001.
- Cide, Ömer. “2/146 ve 6/20 Âyetlerinin Tebşîrât Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/13 (2017), 138-153.
- Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çelebi, İlyas. “Kâhin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, 24.
- Çelenk, Dilek. *Hz. Peygamber'in Mekke Devrinde Yaşadığı Sıkıntılar*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Çetin, Nihat M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Çınar, Aynur. *Yahudi Dinî Literatüründe Ruh ve Kutsal Ruh/Roah Ha-Kodeş: Kökeni ve Yansımaları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Çiftçi, Faruk. “Arap Geleneğinde Şair- Cin İlişkisi”, *EKEV AKADEMİ Dergisi*, 13 (Güz 2002).
- Derveze, İzzet. *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. çev. Mehmet Yolcu. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs*. Kahire: Dâru İhyâî Kutubi'l-'Arabiyye, 1383.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu*. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1980.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsi. *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*. thk. Sıdkı Muhammed Cemil. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420.

- Ebû Zeyd, Nasr Hâmid. *İlahi Hitabın Tabiatı –Metin Anlayışımız ve Kur'ân İlimleri Üzerine-*. çev. Mehmet Emin Maşalı. Ankara: Kitabiyat, 2001.
- Endülüsî, Ebû 'Âmir Ahmed b. 'Abdumelik b. Ahmed b. Şuheyd el-Eşce 'î. *Risâletu't-tevâbi' ve'z-zevâbi'*. thk. Buṭrus el-Bustâmî. Beyrut: b.y., 1416/1996.
- Günaltay, Şemsettin. *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Harman, Ömer Faruk. "Kâhin" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, 24.
- Herevî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî. *Tehzîbu'l-lüḡa*. thk. Muhammed 'Avd Mur'ib. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsî'l-'Arabî, 2001.
- İbn Battal, Ebû'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temim Yasir b. İbrahim, Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2003.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhibbuddîn el-Hatîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Haldûn b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- İbn Hişâm, Abdumelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim el-Ebyârî. Mısır: Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375/1955.
- İbn İshâk, Muhammed b. Yesar el-Muttalibî. *Sîretu İbn İshâk* (Kitâbu's-siyer ve'l-megâzi). thk. Süheyl Zekar. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. 8 Cilt. b.y.: Dâru Taybe, 1420/1999.
- İbn Receb, Zeynuddin Abdurrahman b. Ahmed. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Mecdî b. Abdilhâlık eş-Şâfiî. Medine: Mektebetu Gurabâi'l-Eseriyye, 1996.

- İbn'ül-Kelbî, Ebû'l-Munzir Hişâm. *Kitâbu'l-Asnâm*. thk. Ahmed Zeki Paşa. Kahire: Dâru'l-Kutubî'l-Mısriyye, 1995.
- İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2014.
- Kılavuz, Ahmet Saim. "Arrâf", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, III.
- Köse, Feyza Betül. *Kâhin*. İstanbul: Endülüs, 2018.
- Kuraşî, Ebû Zeyd Muhammed. *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*. thk. Ali Muhammed el-Bicâdî. b.y.: y.y., ts.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *Câmiu'l-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdunî, İbrahim Ettafayyîş. Kahire: Dâru'l-Kutubî'l-Mısriyye, 1964.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2014.
- Maverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Basrî el-Bağdâdî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. thk. Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, ts.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l-Hasan el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Abdullah Mahmud Şahhate. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turasi'l-'Arabî, 1423.
- Muslim, Ebû'l-Hasan Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *Sahîhu Muslim*. thk. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. 8 Cilt. Cidde-Beyrut: Dâru'l-Minhâc-Dâru Tavki'n-Necât, 1433.
- Özarlan, Selim. "Hz. Peygamber'e Yönelik Saygısızlıklar". *Kelam Araştırmaları* 5/ 2 (2007), 63-84.
- Râfiî, Mustafa Sâdık b. Abdirrezzak. *Târîhu âdâbi'l-'Arab*. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-'Arabî, ts.
- Râzî, Ebû Abdullah Muhammed Fahrüddin. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâ-i Turasi'l-'Arabî, 1420.

- Şener, Abdülkadir vd. *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*. İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.
- Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed. *Mu'cemu'l-evsat*. thk. Târik b. Avdullah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts. (1-10 cilt)
- Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed. *Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefî. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tarakçı, Muhammed. "Tanah'ta Vahiy Anlayışı". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11/1 (2002), 193-218.
- Usta, İbrahim. *İslam Öncesi Arap Mitolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Ünsal, Hadiye. *Erken Dönem Mekkî Sûrelerin Tahlili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Yakıt, İsmail. *Semantik Analizli Açıklamalı ve Yorumlu Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.
- Zeccac, Ebû İshâk İbrahim b. Seriy b. Selh. *Meâni'l-Kur'ân ve i'rabuhû*. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1988.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Mahmud. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidî't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407.